

CREȘTINISMUL.

SITUAȚIA BISERICII ÎN PRIMELE TREI SECOLE

(PÂNĂ LA ANUL 324)

INTRODUCERE

Cap. 1 LUMEA GRECO-ROMANĂ ȘI IUDAISMUL LA APARIȚIA CREȘTINISMULUI

1. Situația lumii greco-romane
2. Situația lumii iudaice

Cap. 2 IISUS HRISTOS, MÂNTUITORUL LUMII

Cap. 3 ÎNTEMEIEREA BISERICII. ACTIVITATEA SFINȚILOR APOSTOLI ȘI A UCENICILOR LOR

- Activitatea Sfântului Apostol Pavel
- Organizarea Bisericii primare
- Raportul cu iudaismul
- Căderea Ierusalimului

Cap. 4 CULTUL ȘI VIAȚA CREȘTINĂ ÎN EPOCA APOSTOLICĂ

1. La Ierusalim
2. În afară de Ierusalim

CAPITOLUL 1

LUMEA GRECO-ROMANĂ ȘI IUDAISMUL LA APARIȚIA CREȘTINISMULUI

Creștinismul nu se definește ca un conglomerat de idei, de concepte sau o suprastructură filosofică ce vine să absoarbă mentalități și comportamente, de pe urma cărora să-și legitimeze originalitatea. Esența lui stă în caracterul revelat al conținutului, în comunicarea unui Dumnezeu personal, în coborârea Fiului în istorie și transformarea ei într-un spațiu revelator.

1. Situația lumii greco-romane

Pentru a înțelege întemeierea Bisericii și răspândirea creștinismului în cadrul lumii antice, este necesar a cunoaște profilul istoric (geografic, social, religios, filosofic) al iudaismului peste care s-au suprapus elemente ale culturii greco-romane. Structura internă, precum și legislația Imperiului Roman, explică în mare parte ceea ce va asuma Biserica. Pe de o parte cuceririle romane au anulat independența a numeroase națiuni fie mari regate ca Macedonia și Egiptul, fie cetăți rivale ca cele din Grecia, sau anulând disputele interne din Gallia- însă sistemul legislativ intern se fundamentează pe conservarea unei vieți urbane peste care se suprapune o putere nelimitată¹.

În fruntea Latiumului, Roma cucerește Italia, iar în fruntea Italiei întreaga lume antică. Se crea astfel un Imperiu continental cu Marea Mediterană la mijloc. Într-o astfel de situație marea devenea un bun intern, *Mare nostrum*, cu consecințe importante în strategia politică, economică și de luptă a Imperiului. Din punct de

¹ Pr. Prof. Dr. Ioan Ramureanu, "De la începuturile Creștinismului pînă la anul 1054" - Ereziiile, București, 1992, pag. 81-89.

vedere geografic acest stat universal se întindea pe trei continente, de la Oceanul Atlantic și Marea Nordului până la granița Armeniei, Arabiei și Marea Roșie, din Bretania, de la Rin și Dunăre până la marginea Saharei și a Etiopiei. În preajma anilor 98-117d.H. cuprindea Dacia ajungând până la Marea Caspică și Golful Persic².

Ca sistem politic de conducere Imperiul cunoscuse în timpul Împăratului August (31-14 d.Hr.) formula *principatului* în care împăratul, deși împărțea puterea cu Senatul roman, se numea *Princeps*, adică primul dintre senatori. Mai târziu Dioclețian (284-305) inaugura un nou sistem: *dominatul*. Statul era condus de Împărat și de Senat (diarhie), fiind împărțit în provincii. Acestea erau:

- provincii imperiale, conduse de un legat care reprezenta pe împărat cu titlul de *legatus Augusti pro praetore*

- provincii senatoriale, conduse de un proconsul. Alte provincii cu situație specială cum era Egiptul, Palestina și Mauritania erau conduse de un procurator cu titlul de *epitropos*. Ca orașe reprezentative amintim: Roma sau *caput mundi*, Alexandria, Antiohia, Corint, Efes, Tesalonic, Cartagina, Lugdunum (Lyon)³.

Mijloacele de comunicație în interiorul Imperiului erau multiple. Maritime și terestre, ele asigurau transmiterea rapidă nu numai a mărfurilor, ci și a ideilor din spații culturale diverse. Situația corespundea nevoilor interne ale noii credințe care venea din îndepărtatul Orient. Imperiul era cosmopolit, cultura se unifica și contribuia astfel la unificarea statului. Întinderea culturii (eleniste, de la Alexandru cel Mare †323 î.H.) era ușurată de însăși întinderea Imperiului, de contactul între popoare, de comunicații, de legături comerciale, de coloniile romane⁴.

Ca mijloc de înțelegere se folosea limba greacă în dialectul comun (κοινή διάλεκτος), în care s-au redactat și scrierile Noului Testament. Era utilizată cu predilecție în partea răsăriteană a Imperiului, introducând modele culturale elene, sau încercând să transfere spațiul cultural roman în același elenism specific

² Cons. GHEORGHE CEAUSESCU, Orient și Occident în Lumea Greco-Romana, Editura Enciclopedică.

³ Pr. Chifăr, Nicolae, Istoria creștinismului, vol. 3, Ed. Trinitas.

⁴ ELIADE, Mircea, Istoria credințelor și ideilor religioase, București, vol. I

Orientului. În paralel cu elenizarea se desfășura procesul de inserare a culturii și civilizației romane în țările nou cucerite de la confluența celor două lumi: orientală și occidentală. Din orașe, elenizarea și romanizarea se extindea în provincii. Deși tendința era aceea de unificare culturală, totuși fenomenul nu era general. Unele provincii păstrau încă specificul culturii lor, altele aveau culturi amestecate, iar populațiile barbare prezentau cea mai mică adaptabilitate la cultura greco-romană.

Situația religioasă

Toate popoarele vechi, excepție poporul iudaic, erau politeiste și idolatre, manifestându-și credințele într-o varietate de rituri. Față de ele, statul roman avea o atitudine de toleranță, excepție făcând o serie de culte considerate ca și periculoase: unele culte siriene și egiptene, unele culte galice, la care se va adăuga mai târziu și creștinismul. Religia romană era în decadentă. Ca religie de stat era strâns legată de viața cetățeanului și observarea ei interesa mult conducerea Imperiului. Fără dogme, fără istorie, sistemul de credință roman aluneca spre o viziune sincretică, întreținând ca și factor unificator cultul împăratului. Pentru a întări păgânismul roman, împăratul August, a făcut o reformă religioasă în urma căreia și-a luat titlul de *pontifex maximus* (șeful religios suprem)⁵. August era considerat salvatorul lumii și a fost divinizat după moarte. Alți împărați (Caligula, Domițian, Dioclețian) au primit onoruri divine încă din viață. Cultul era de origine orientală și însemna conservarea religioasă a cuceririlor și stăpânirii romane, fiind o demonstrație a loialității supușilor față de împărat (de unde rezultă caracterul politic)⁶.

La rândul ei religia greacă era și ea în decadentă. Mai importante erau misterele de la Eleusis. Prin ele, ca și printr-o serie de culte orientale (Cybele, Attis, Isis, Osiris), se întreținea o atmosferă mistică în care se regăseau idei deosebite: ideea de renaștere, de păcat, de nemurire și de curățire. Datorită cultelor orientale au pătruns în Imperiu magia, astrologia și unele practici religioase noi. În

⁵ Pr. Prof. Dr. Dumitru ABRUDAN, Diac. Prof. Dr. Emilian CORNIȚESCU, *Arheologie biblică pentru facultățile de teologie*, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994;

⁶ Pr. Prof. Dr. Ioan RĂMUREANU, Pr. Prof. Dr. Milan ȘESAN, Pr. Prof. Dr. Teodor BODOGAE, *Istoria Bisericească Universală*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987;

acest sens cel mai mare impact l-a avut cultul zeului Mithra (mithraismul), cunoscut și sub numele de *deus sol invictus*. La Roma vom întâlni un cult solar indigen peste care se va suprapune *deus sol invictus*, dezvoltat cu predilecție în epoca romană din sec. III-IV d.H.

Amestecul de popoare și de culte a adus în Imperiul Roman sincretismul religios, numit și teocrasie (amestec de zei). Tindea la formarea unei religii universale cu idei luate din mai multe culte, înlăturând pe cele ale unor popoare locale. Însă sincretismul conținea în sine o tensiune care îndruma păgânismul spre unele idei noi, precum ideea de mântuire, de monoteism, de ispășire, de răspundere morală, contribuind astfel la primirea creștinismului⁷.

Situația socială era de asemenea defectuoasă. Clasa privilegiată se constituia din cei bogați; cei mai mulți trăiau în lux și în plăceri, stăpânind domenii întinse pe care lucrau sclavii. Imoralitatea se manifesta în spectacole, în risipă, în viața ușuratică a multora, în desfrâu. Oamenii liberi duceau o viață grea, trăind din ajutorul statului și al patronilor. Sclavii, care formau o mare parte din populația imperiului, erau lipsiți de drepturi precum și de demnitatea de om. Erau considerați simple unelte, iar stăpânul avea drept de viață și de moarte asupra lor. Puteau fi bătuți, maltratați, vânduți, uciși, în timp ce căsătoriile între sclavi nu erau recunoscute legal. Criza socială se reflecta în constituirea unor organisme de întraajutorare, asociații de ajutor reciproc, mai ales pentru înmormântare (*sodalicia, collegia funeraticia, collegia tenuiorum*), în condițiile în care abuzul și arbitrariul făceau impozitele insuportabile. Astfel de medii vor favoriza o legitimare provizorie a creștinismului în fața lumii romane⁸.

Filosofia timpului era reprezentată de trei sisteme mai importante:

- epicureismul, care avea ca principiu moral plăcerea, negând providența și susținând indiferentismul religios
- scepticismul, profesat de noua Academie a lui Carneade, care era totodată și imoral

⁷ STAN, preot prof. dr. Alexandru, RUS, prof. dr. Remus, *Istoria Religiilor*, Bucuresti, 1990.

⁸ Idem

- stoicismul panteist, susținând că lumea este condusă de necesitate, admitea că răul este necesar, recomanda în morală apatia (*abstine et sustine*; ἀπέχου καί ἀνέχου), justificând viciile și sinuciderile.

Filosofia devine religios-morală mai ales în neopitagorism și în neoplatonism. În secolele III-IV neoplatonismul devenise religia celor culti, discreditând în schimb religia poporului. Miturile au început să fie interpretate alegoric rezultând conferințe numite diatribe. În cadrul lor se promovau idei morale, fiind susținute de filosofi itineranți. În general după cum religia era sincretistă, filosofia era eclectică. În ea s-a găsit un instrument de explicare și înțelegere a creștinismului, dar și un obstacol. Dumnezeu creștin era redus în cadrul filosofiei neoplatonice la un concept, o idee pură impersonală, fără posibilitatea de a se transmite. În acest sens eforturile Bisericii din primele secole vor fi îndreptate spre delimitarea credinței de spectrul filosofic, pentru a arăta că deși elementele creștinismului se exprimă din punct de vedere lingvistic prin termeni specifici filosofiei, totuși conținuturile sunt altele⁹.

Așa cum se prezenta lumea antică la apariția creștinismului, situația era în favoarea răspândirii lui, ceea ce explică întinderea rapidă. Există un stat universal, pace, ordine, căi și mijloace de comunicație, amestec și apropiere de popoare și de idei, tendință spre unificare culturală, o limbă înțeleasă aproape pretutindeni. Răspândirea creștinismului era apoi favorizată de insuficiența religioasă și morală a politeismului greco-roman, de propaganda cultelor orientale și a filosofiilor, de situația socială a lumii vechi. Pe de altă parte se întreținea polemica păgână la apariția creștinismului¹⁰. Cels, Porfiriu, Ierocles, mai târziu Iulian Apostatul, vor demonstra că păgânismul era încă viu și bine articulat în unele medii. Universitățile păgâne, care vor funcționa secole în continuare, vor întreține schemele mentale ale unui păgânism în agonie, ori ceea ce s-a întâmplat la jumătatea secolului IV arată că era încă o forță și că atitudinea corectă a creștinismului nu era aceea a subestimării potențialului păgân, ci o atitudine apologetico-polemică.

⁹ Eusebiu de Cezareea, Istoria Bisericeasca, Martirii din Palestina, traducere, studiu, note și comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, în col. PSB, vol. 13, București, 1987.

¹⁰ Idem pag. 33

2. Situația lumii iudaice

După întoarcerea iudeilor din robia babilonică (586-538 î.Hr.), s-a început un proces de reunificare statală dublat refacerea religioasă. Cultul era acum organizat în jurul noului templu din Ierusalim zidit sub conducerea lui Zorobabel. După desființarea regatului perșilor de Alexandru cel Mare (†323 î.Hr.), iudeii au fost folosiți ca element de colonizare în noile orașe. Situația era favorabilă iudeilor, însă nu același lucru se poate spune după împărțirea Imperiului lui Alexandru între urmașii săi. Palestina a trecut sub stăpânirea sirienilor seleucizi, moment cu care se începe un intens proces de elenizare. Din suprapunerea celor două elemente: pe de o parte dorința evreilor de a-și păstra rasa pură fără amestecuri interetnice, pe de altă parte pătrunderea forțată a culturii și civilizației elene prin programul unor regi (de tipul lui Antioh IV Epifan 174-164 î.Hr.), a izbucnit un conflict de soluționarea căruia depindea însăși independența națională iudaică. În urma mișcărilor de sub conducerea fraților Macabei, Ierusalimul reintră în posesie iudaică, templul este ridicat, cultul mozaic restabilit. Acum se organizează statul teocratic independent condus de un organism suprem numit sinedriu, alcătuit din 70 de membri și un președinte¹¹. Sfârșitul sec. II î.Hr. marchează o orientare a regalității iudaice către puterea romană, astfel ca în anul 63 î.Hr. generalul roman Pompei să intervină decisiv în Palestina cucerind Ierusalimul. Se instaura dominația romană care nu va întârzia să se impună politic (numindu-l în anul 30 pe idumeul Irod cel Mare rege al provinciei sudice Iudeea și care va reprezenta interesele Romei în teritoriu)¹², economic (iudeii plătesc tribut romanilor), militar (garnizoanele vor reprezenta dominația imperiului universal roman în zona Orientului Apropiat, fiind o poziție strategică pentru noile misiuni de luptă). Meritul lui Irod cel Mare este acela de a reorganiza intern țara: rezidește templul iudaic, ridică orașul Cezareea la țărmul Mării Mediterane, care devine capitala politică a Palestinei. La moartea lui,

¹¹ DRÂMBA, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, ed. a II.a, București, 1998.

¹² BODOGAE, preot prof. dr. Teodor, RAMUREANU, preot prof. dr. Ioan, SESAN, preot prof. dr. Milan, *Istoria Bisericească Universală*, vol. I (1-1054), București, 1987; vol. II, București, 1993.

Palestina este împărțită între cei trei fii: Arhelau, Irod Antipa și Filip. Începând cu jumătatea sec. I d.Hr. (sfârșitul domniei lui Irod Agripa, nepotul lui Irod cel Mare), Palestina va fi condusă numai de procuratori romani. Noul sistem nu va fi agreat nici de elita politico-religioasă iudaică, nici de partidele iudaice, drept urmare se vor produce revolte cu intervenții sângeroase. În timpul împăratului Nero izbucnește războiul iudaic, în urma căruia Ierusalimul este cucerit iar templul distrus (anul 70, campaniile militare ale lui Vespasian și Tit).

Partidele iudaice. Distingem două partide în clasa conducătoare a poporului iudeu, care se deosebesc între ele atât prin atitudinea lor politică, dar și în ceea ce privește problema religioasă¹³:

-*Fariseii* erau apărători ai Legii mozaice și păstrători ai tradițiilor religioase. Țineau la interpretarea clasică a Legii devenind cu timpul formalști, ceremonioși, cazuiști. Erau ostili stăpânirii romane, dar și creștinismului.

-*Saducheii* se constituiau sub forma unui partid preoțesc aristocratic, oameni indiferenți, acomodați cu puterea străină; oameni pentru care ideile novatoare ale timpului corespundeau întru totul mentalității lor liberale. Considerau ca obligatorie numai Legea scrisă, nu și interpretarea ei orală. Negau providența, învierea, viața veșnică, existența îngerilor și a demonilor.

-*Esenienii* - o sectă iudaică a cărei doctrină era formată dintr-un amestec de idei religioase ebraice cu concepții religioase străine. Aveau o organizare mai mult monastică în preajma Mării Moarte. În credința lor întâlnim un cult solar, cinstirea îngerilor și concepția despre unicitatea lui Dumnezeu. Erau contra sclaviei, admiteau nemurirea sufletului, dar nu și învierea trupurilor. Gradele superioare se abțineau de la căsătorie și de la plăceri.

-*Terapeuții* erau organizați în preajma Alexandriei, ducând o viață contemplativă. Modul de interpretare al Vechiului Testament era unul alegoric.

¹³ Pr. Prof. Dr. Dumitru ABRUDAN, Diac. Prof. Dr. Emilian CORNIȚESCU, Arheologie biblică pentru facultățile de teologie, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994;

-*Samarinenii* ocupau provincia centrală din cadrul Palestinei, populația fiind o amestecare de iudei cu alte popoare. În timpul exilului babilonic iudeii samarineni nu au păstrat caracterul endogamic al căsătoriei pierzând astfel, în concepția iudeilor din Galileea și Iudeea, puritatea etniei. Drept urmare la întoarcerea din exil au fost respinși de la construirea templului din Ierusalim. Și-au organizat un cult propriu în templul de pe muntele Garizim. Respectau numai Pentateuhul lui Moise din întregul corp al Vechiului Testament.

Diaspora iudaică. Datorită colonizărilor, deportărilor și emigrărilor, la care se vor adăuga interesele comerciale, iudeii se vor răspândi mult în afara Palestinei. Colonii importante erau în Babilon, Antiohia, Roma, Damasc, Alexandria și Corint. Iudeii formau comunități proprii și autonome, aveau organizată viața religioasă precum și propria lor justiție. Alexandru cel Mare le-a acordat avantaje în orașele nou înființate, la fel și stăpânirea romană. Aceste privilegii au favorizat propaganda religioasă. Prin superioritatea religioasă-morală a credinței lor, cât și prin avantajele de care se bucurau în fața stăpânirii, iudeii au atras la mozaism numeroși păgâni. Unii împărați ca Adrian (117-138) și Septimiu Sever (193-211) vor sesiza pericolul prozelitismului iudaic și-l vor interzice. Cei convertiți vor fi în prealabil inițiați în exigențele mozaice, de unde rezultă împărțirea pe categorii a noilor veniți. Existau mai întâi *prozeleții dreptății*. Aceștia aveau dreptul de a participa la sacrificii în baza primirii circumciziunii. Cealaltă categorie era numită în genere a *temătorilor de Dumnezeu* (*φοβούμενοι τον θεον*). Respectau doar cele 10 porunci, sabatul, curățirile rituale, deosebirea între mâncărurile necurate și cele curate¹⁴.

Prozelitismul iudaic a avut la început un mare rol în răspândirea creștinismului. Misionarii creștini se adresau de regulă întâi iudeilor și prozeleților din comunitățile iudaice. Motivul este ușor de identificat. Învățătura veterotestamentară, care sta la baza întregii civilizații și culturi religioase a poporului iudeu, era o punte de trecere către creștinism, era un corpus ce va fi parte integrantă pentru legitimarea noii credințe atât în fața evreilor, cât și a noilor

¹⁴ Pr. Dr. Emanoil Babuș, Introducere în istoria bisericească universală, Editura Sofia

convertiți. Mai târziu se va produce dezbinarea între iudei și creștini, dar comunitatea creștină odată înființată se va organiza și va duce propria ei viață mai departe. În diaspora ideile religioase ale iudeilor s-au modificat. Influențați de cultura greacă s-au individualizat iudeii eleniști în cadrul cărei grupări nu mai întâlnim formalismul și fanatismul clasic palestinian. Admiteau universalismul Legii Mozaice, ceea ce era un pas foarte mare înainte într-o lume a conservatorismului ebraic. În general religia iudaică de după exilul babilonian este diferită de cea a profetilor. Dezastrele istorice înregistrate de sec. VI î.H. și de următoarele, vor provoca o mutație în mentalitatea iudaică în ceea ce privește perceperea lui Mesia. Ideea mesianică se va modifica în favoarea unui eliberator politic, a unui erou care va distruge toată stăpânirea popoarelor care îi vor fi asuprit pe evrei. Cazuismul, ritualismul și formalismul iudaismului postexilic a făcut ca iudeii să treacă în această evaluarea politică a lui Mesia. De aceea nu l-au înțeles pe Mântuitorul Hristos și să ceară osândirea Lui ca blasfemiator.

CAPITOLUL 2

IISUS HRISTOS, MÂNTUITORUL LUMII

Activitatea Mântuitorului a fost precedată cu puțin de cea a Sfântului Ioan Botezătorul. În prezentul curs vom trasa numai liniile generale ale prezenței și activității Mântuitorului Hristos și ale lui Ioan, deoarece considerăm că subiectul este detaliat de studiile biblice. Contribuția I.B.U. stă așadar în prezentarea sumară a conținutului noii credințe, în studierea izvoarelor istorice ale vieții lui Iisus și în inventarierea surselor necreștine care atestă istoricitatea persoanei lui Hristos¹⁵.

Sfântul Ioan Botezătorul a fost ultimul profet al Legii Vechi, legătura organică între Noul și Vechiul Testament. Programul predicii sale se constituia din anunțarea iminentei apropieri a împărăției cerurilor. Ascetismul vieții, forța cuvântului, verticalitatea în fața presiunilor partidelor iudaice, au trezit conștiințele amorțite ale iudeilor, astfel încât vameși, soldați și popor alergau la el în pustie, întrebându-l dacă el este Mesia. Ioan nu intenționa să formeze o comunitate proprie, ci numai să „îndrepteze calea”¹⁶.

Nu era legitimată ioaneic așadar persistența acelei grupări care avea să dureze câțiva zeci de ani după moartea marelui profet. Membrii ei, din care au făcut parte la început și Apostolii Andrei și Ioan, s-au diferențiat de ceilalți credincioși numindu-se „creștinii lui Ioan”. Aveau un botez propriu, rugăciuni și posturi specifice. Pentru predica lui necruțătoare, Ioan Botezătorul a fost arestat de Irod Antipa, închis la Macherus și decapitat.

Pe lângă mărturiile din Evanghelia despre Ioan, mai avem informații din literatura istorică a iudeului Iosif Flaviu, în *Antichități iudaice* (XVIII,5), precum și la Eusebiu de Cezareea în *Istoria bisericească* (I,II,5). Ambele lucrări vorbesc despre el ca un om bun, care îndemna pe iudei la virtute, dreptate și pietate.

¹⁵ Pr. Dr. Nicolae NEAGA, *Hristos în Vechiul Testament. Însemnări pe marginea textelor mesianice*, col. *Seria teologică*, nr. 27, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1944, p. 149;

¹⁶ Pr. Dr. Nicolae NEAGA, *Hristos în Vechiul Testament. Însemnări pe marginea textelor mesianice*, col. *Seria teologică*, nr. 27, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1944, p. 150;

Creștinii, necreștinii și unii dintre adversarii creștinismului recunosc în Iisus Hristos o personalitate unică, fără egal în istoria omenirii. Materialul istoric este prea puțin față de ceea ce a făcut și față de ceea ce a fost Mântuitorul, însă avem posibilitatea de a cunoaște caracterul, viața, învățătura și rezultatele misiunii sale, din cele patru Evangheliile. Pentru creștini Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, este o persoană divino-umană, Care s-a întrupat din fecioara Maria, viețuind din punct de vedere istoric în timpul împăraților romani August (31 î.H.- 14 d.H.) și Tiberiu (14-37 d.H.)¹⁷. Documentele care conțin informații despre viața și activitatea Mântuitorului sunt Evangheliile lăsate de Sfinții Apostoli Matei, Marcu, Luca și Ioan, epistolele Sfântului Apostol Pavel, și epistolele lăsate de Sfinții Apostoli Iacob, Petru, Ioan, Iuda Tadeul și Faptele Apostolilor. Aceste scrieri nu sunt biografii, ci o mărturie a credinței din epoca apostolică.

Cronologia vieții Mântuitorului. Iisus Hristos S-a născut în zilele procuratorului roman Ponțiu Pilat, în timpul împăratului August, cu câțiva ani înaintea erei creștine stabilite de Dionisie Exigul (†540) în 753 a.u.c. Era a fost calculată cu o eroare de aproximativ 4 ani, ceea ce înseamnă că în realitate Iisus Hristos S-a născut cu un an sau doi înainte de 750 a.u.c., anul morții lui Irod, deci în anul 749, sau mai corect în 748 a.u.c. În Evangheliile se găsesc câteva date și indicații de timp referitoare la anul nașterii și vârstei Domnului. Proconsulul Siriei și Palestinei era Quirinius, în timpul căruia se organizează un recensământ, fuga în Egipt împreună cu fecioara Maria și Iosif, uciderea pruncilor, moartea lui Irod (750 a.u.c.), începutul activității publice a Sfântului Ioan Botezătorul care precede cu puțin pe a Mântuitorului, în anul XV al domniei lui Tiberiu, când Iisus avea aproape 30 de ani; sunt indicații care stabilesc data nașterii Domnului în 749 sau 748 a.u.c., deci cu 4 sau 5 ani înaintea erei stabilite de Dionisie. Mai târziu tradiția creștină a fixat nașterea Domnului la 25 decembrie în fiecare an. A fost sărbătorită mai întâi la Roma, apoi și în Răsărit, în jurul anului 377 la Antiohia, iar în 379 la

¹⁷ Idem pag. 155

Constantinopol când Sfântul Grigorie de Nazianz a ținut celebra sa predică festivă: „Hristos se naște slăviți-L, Hristos din ceruri, întâmpinați-L”(P.G., 36, 311-336)¹⁸.

Durata activității publice variază după unii istorici și cercetători între 1 și 3 ani, iar anul morții în 30 sau 783 a.u.c. Izvoarele istorice ale vieții lui Iisus sunt scrierile vechi creștine, în frunte cu scrierile Noului Testament. Un număr de scrieri apocrife care imită, completează sau contrafac scrierile canonice ale Noului Testament conțin poate unele elemente istorice, cunoscute din tradiția creștină. Acestea sunt însă târzii și tendențioase. Între acestea sunt Evangheliile zise apocrife: a lui Iacob cel Tânăr, a lui Toma israelitul, a lui Nicodim, a copilăriei lui Iisus, a nașterii Mariei¹⁹.

Surse necreștine despre Iisus Hristos sunt puține. S-a păstrat o *Epistolă a unui sirian, Mara, către fiul său Serapion*, în limba siriacă, în care se vorbește despre „înțeleptul rege” al iudeilor, a cărui moarte a adus ruina poporului israelitean; în schimb el continuă să trăiască prin legea care a dat-o. Autenticitatea acestei epistole scrisă între anii 70-170 este îndoielnică.

1. *Scrisoarea unui rege (toparh) al edesei, Abgar IV Ukama (Cel Negru 4 î.H.- 7 d.H.; 13-50 d.H.) către Iisus Hristos și Răspunsul Mântuitorului către Abgar*. Regele Edesei, Abgar, îl chema prin scrisoarea sa pe Iisus ca să-l vindece de o boală grea, oferindu-i în schimb ospitalitatea în cetatea Edessa. Iisus răspunde că nu poate să meargă în Edessa, dar că va trimite pe unul din ucenicii săi. Persoana lui Abgar V al Edessei este istorică, dar corespondența lui cu Hristos este considerată apocrifă²⁰.

2. Documentul numit *Acta Pilati și Epistola lui Lentulus*, un pretins prieten al lui Pilat, ambele adresate senatului roman, cunoscute din sec. III. Aparțin literaturii apocrife. Primul document vorbește în chip batjocoritor despre condamnarea, suferințele, moartea și învierea Domnului. Epistola lui Lentulus face

¹⁸ Sf. IOAN Gură de Aur, *Comentariu la Epistola I către Corinteni a Sf. Ap. Pavel*, București, 2005.

¹⁹ Pr. Prof. Dr. Constantin COMAN, *Erminia Duhului*, Editura Bizantină, București, 2003;

²⁰ DRÂMBA, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, ed. a II.a, București, 1998.

o descriere frumoasă a chipului lui Iisus, după care s-au orientat pictorii în reprezentarea chipului Mântuitorului.

3. *Mărturiile iudaice*. Scriitorul iudeu Iosif Flaviu amintește în lucrarea sa *Antichități iudaice* despre uciderea lui Iacob, frate al lui Iisus Hristos, iar în alt loc vorbește despre Iisus ca învățător al adevărului și făcător de minuni. În *Istoria bisericească* (I, 11, 7-8) a lui Eusebiu de Cezareea întâlnim un text reluat din aceleași *Mărturii iudaice*, care a dat naștere la multe controverse: ο Χριστος ουτος ην = Acesta este Hristos. Autenticitatea acestor cuvinte este contestată, deoarece este puțin probabilă o astfel de mărturie din partea lui Iosif, care era iudeu²¹. Pe de altă parte o serie de istorici o susțin ca fiind autentică. Adolf Harnack înclină să recunoască autenticitatea ei explicându-o prin gustul lui Iosif Flaviu pentru sincretism și inconsecvența lui. Totuși cuvintele nefiind cunoscute de alți istorici ai bisericii primare, nici de Origen, se socotesc o interpolare în textul lui Iosif Flaviu înainte de Eusebiu²².

4. *Filon și Justus de Tiberiada*, sec. I, nu au scris despre Iisus Hristos. Rabinul Eliezer ben Hyrcan, sec. II, spune că a cunoscut pe un discipol al lui Iisus Nazarineanul pe nume Iacob. Întâlnim în cadrul iudaismului o tăcere a scriitorilor față de Hristos. Atitudinea este explicabilă dacă pătrundem în conținuturile ideii mesianice la iudei. De la jumătatea sec. II tăcerea iudeilor s-a schimbat, începând să răspândească știri calomnioase cu privire la originea și la viața lui. Ele au fost preluate mai târziu de scriitorii păgâni ca Cels, Porfiriu etc. Calomniile iudaice au fost colecționate în cartea *Şefer toldot Ieşu* = Cartea originii lui Iisus, carte despre care se spunea că este din primele secole ale creștinismului. În urma unei critici serioase s-a demonstrat că este vorba de un pamflet al Evului Mediu. O altă scriere falsă este *Epistola lui Benan*, atribuită unui medic egiptean, însă critica istorică i-a

²¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru ABRUDAN, Diac. Prof. Dr. Emilian CORNIȚESCU, *Arheologie biblică pentru facultățile de teologie*, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994;

²² Eusebiu de Cezareea, *Istoria Bisericeasca, Martirii din Palestina*, traducere, studiu, note și comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, în col. PSB, vol. 13, București, 1987.

găsit paternitatea în persoana lui Ernst Edler von der Planitz, o producție de la începutul sec. XX (1910).

5. *Scriitorii romani* care amintesc despre Iisus Hristos sau despre începuturile creștinismului sunt: proconsulul Bitiniei, pliniu cel Tânăr, într-o Scrisoare către împăratul Traian, istoricii Tacit (55-120 d.Hr.) și Suetoniu (69- 141 d.Hr.). Pliniu vorbește despre adunarea creștinilor pentru cult într-o zi anume, statornicie- Duminică, precum și despre adorarea lui Hristos ca Dumnezeu- *carmen Christo quasi Deo dicere*²³.

Istoricul Tacit amintește suferințele îndurate de creștini în timpul persecuției lui Nero din anul 64 (*Annales XV, 44*).

Istoricul Suetoniu prezintă expulzarea iudeilor din Roma în anul 49 de către împăratul Claudiu (41-54), iudei care se agitău din cauza lui Hristos: „*Judaeos, impulsore Chresto continue tumultuantes, Roma expulsi*” (*Vita Claudii 25,4*). Datorită edictului lui Claudiu a trebuit să părăsească Roma și familia de iudei Aquila și Priscilla, pe care Pavel îi va întâlni la Corint. Alte mențiuni de mai găsesc la medicul Gallenus și la retorul Fronton. Scriitori ca Lucian de Samosata și Cels vor dirija polemica păgână împotriva creștinismului, provocând reacții apologetice (Origen în lucrarea *Contra lui Celsus etc.*)²⁴.

Reținerea scriitorilor romani și a celor iudei față de creștinism este explicabilă. Primii considerau că este vorba numai de o simplă sectă iudaică, sau o superstiție orientală, pe când rezerva iudeilor avea propria motivație. Văzut de la Roma, creștinismul era o religie disprețuită, o apariție periferică, puțin însemnată, iar în Pantheonul roman noua credință nu putea atrage atenția în mod deosebit²⁵.

²³ Lect. Dr. Constantin PREDA, *Propovăduirea apostolică – structuri retorice în Faptele Apostolilor*, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005;

²⁴ Origen, *Contra lui Celsus*, EIMBOR, București 1999

²⁵ VASILESCU, preot prof. dr. Emilian, *Istoria Religiilor*, manual pentru studenții Institutelor Teologice, București, 1995.

CAPITOLUL 3

ÎNTEMEIEREA BISERICII. ACTIVITATEA SFINȚILOR APOSTOLI ȘI A UCENICILOR LOR

În momentul Înălțării Mântuitorului credincioșii formau două grupuri cunoscute: unul în Galileea (peste 500), altul la Ierusalim (aproximativ 120), trăind în rugăciune, în așteptarea botezului cu Duhul Sfânt. La praznicul Cincizecimii Apostolii au fost întăriți cu puteri și daruri supranaturale, elemente absolut necesare propovăduirii. Prin Pogorârea Sfântului Duh se pune temelie în mod văzut primei comunități creștine cu numele de Biserică, cea care fusese întemeiată în mod tainic de Mântuitorul prin jertfa de pe Cruce. Se trăia o viață nouă, „stăruind în învățătura Apostolilor, în comuniune, în frângerea pâinii și în rugăciuni” (Fapte 2,42). La predica apostolică se convertesc „ca la trei mii de suflete”, ceea ce demonstrează caracterul supranatural al evenimentului care stă la începutul Bisericii. O practică primară era comunitatea bunurilor: cei care aveau case sau țărini, le vindeau și aduceau prețul „la picioarele Apostolilor”²⁶. Levitul Iosif din Cipru (numit mai târziu Barnaba) este citat cu cinste pentru o asemenea faptă. Creșterea numărului credincioșilor era urmată de apariția unor greutăți în viața comunității. Iudeii eleniști se plâng Apostolilor că văduvele lor erau trecute cu vederea la împărțirea ajutoarelor²⁷. La propunerea Apostolilor credincioșii aleg șapte bărbați „plini de duh și de înțelepciune” asupra cărora Apostolii și-au pus mâinile cu rugăciune: sunt primii hirotoniți, diaconii. Slujirea lor nu se limita numai la supravegherea bună desfășurare a agapelor, ci puteau să propovăduiască Cuvântul. Unii dintre ei au atras mânia iudeilor, cum a fost situația lui Ștefan. Acuzat ca blasfemiator, târât afară din oraș și ucis cu pietre, cazul lui Ștefan devine primul conflict doctrinar al creștinismului cu iudaismul, iar el primul martir al

²⁶ Chifăr, Nicolae, Preot, Istoria creștinismului, vol 1, Ed. Trinitas, 1999

²⁷ Cons. GHEORGHE CEAUSESCU, Orient și Occident în Lumea Greco-Romana, Editura Enciclopedică.

Bisericii²⁸. Cu toate că prigoana se extindea, Biserica era în continuă dezvoltare. Situațiile diverse întâlnite în propovăduire (botezul păgânilor, obligativitatea circumciziunii pentru cei convertiți dintre păgâni ș.a.) au provocat nevoia elaborării unor viziuni unitare. În baza acestei necesități s-a întrunit colegiul Apostolilor în anul 50 la Ierusalim. Această întrunire a Apostolilor este cunoscută sub numele de Sinodul Apostolic. În fruntea adunării apare Iacob cel Mic, numit și „fratele Domnului”, care se bucura de mare autoritate morală nu numai la creștini, ci și la evreii din Ierusalim și din diaspora. Tradiția l-a numit mai târziu episcop, în timp ce Pavel îl numea stâlp al Bisericii²⁹. După uciderea lui Iacob al lui Zevedeu, numit și Iacob cel Mare sau cel Bătrân, precum și după plecarea lui Petru din Ierusalim, cartea Faptele Ap. nu mai prezintă activitatea Apostolilor. Timp de două decenii scena istoriei va fi ocupată de marele Apostol al neamurilor, Sfântul Apostol Pavel. Activitatea celorlalți este mai puțin cunoscută. Istoricul bisericesc Eusebiu de Cezareea știe de la Origen, iar acesta din tradiție, că Apostolii și ucenicii lor s-au împrăștiat în toată lumea și au propovăduit creștinismul: Toma la parți, Andrei în Scitia, Ioan în Asia, Petru în Galatia, Bitinia, Capadocia și Asia Proconsulară, Bartolomeu în India (Arabia sudică), după o tradiție orientală și în Armenia, Matei printre iudei, apoi la alte neamuri (Eusebiu, *Istoria bisericească* III, 1, 24; V, 10)³⁰. Aceste știri pot fi completate cu altele din Noul Testament sau din tradiția creștină scrisă. Astfel întâlnim contribuții la activitatea misionară a Sfântului Ap. Petru: a predicat în Antiohia (Gal. 2, 11), sau după o tradiție consemnată de Origen și citată de Eusebiu de Cezareea, Petru ar fi propovăduit în Macedonia. Din Epistola I Corinteni, I, 12-13, aflăm de tensiunile determinate de existența grupărilor care se numea „a lui Chefa, a lui Apolo, a lui Pavel”. Știrea, combinată cu informația din prima Epistolă către Corinteni a Sfântului Clement al Romei (88-98), confirmă așadar prezența lui Petru la Corint. Către sfârșitul domniei lui Nero, în anul 66, Petru a fost închis pentru a doua oară în închisoarea

²⁸ Peter Brown, *Intemeierea creștinismului occidental. Triumf și diversitate*. Editura POLIROM

²⁹ Pr. Prof. Dr. Ioan Ramureanu, "De la începuturile Creștinismului pînă la anul 1054" - Ereziile, București, 1992.

³⁰ Eusebiu, *Istoria bisericească* III, 1, 24; V, 10

marmetină de la poalele Capitoliului³¹. Momentul este consemnat de Fericitul Ieronim în *De viris illustribus*, I. A fost răstignit între două borne din Circul lui Nero în anul 67 și a fost îngropat la Roma, în Vatican, lângă Calea triumfală, bucurându-se de cinstirea întregii lumi creștine.

Tradiția, relativ târzie (sec III-IV), care-l numește *episcop* întâi la Antiohia, apoi la Roma, pe care se bazează primatul papal, are un caracter legendar, provenind din scrieri apocrife și este contrară faptelor istorice cunoscute. Se știe că Apostolii nu au păstorit ca episcopi în nici un oraș din timpul lor, deoarece ei așezau în cetăți pe episcopi. Demnitatea de *apostol* era desigur superioară celei de episcop. Istoricii bisericești romano-catolici din cei mai de seamă recunosc că ceea ce se știe despre Sfântul Petru este că el a mers la Roma, a desfășurat aici activitate misionară și a murit ca martir.

Analiza pe larg a activității Apostolilor rămâne de domeniul studiilor biblice, în prezentul curs oferind sintetic activitatea lor și cea ce ajută la înțelegerea evenimentelor istorice ulterioare.

- *Ioan* împreună cu Petru și cu Iacob cel Mare „fratele Domnului”, sunt numiți de Sfântul Apostol Pavel *stâlpii Bisericii*. Tradiția bisericească confirmă prezența lui Ioan în Asia Proconsulară, mai ales în capitala acesteia, la Efes. Știrea că a murit la Ierusalim sau că ar fi suferit la Roma în timpul persecuției lui Domițian în anul 95 sau 96, nu este întemeiată. Exilul său pe insula Patmos din Marea Egee este confirmat de Apocalipsă. Moartea lui târzie pe la anul 100, a făcut ca prin el epoca apostolică să se poată lega strâns de cea postapostolică³².

- *Andrei*, fratele lui Petru, după mărturia lui Origen și a istoricului Eusebiu de Cezarea, a predicat în Scythia, prin care poate fi înțeleasă regiunea de la nordul Mării Negre, sau mai sigur în Scythia Minor sau Dacia Pontică (Dobrogea), în cetățile Histria, Tomis (Constanța), Callatis (Mangalia), Dionysopolis (Balcic). După tradiția creștină de aici a plecat în Bizanț unde a

³¹ Eusebiu de Cezarea, *Istoria Bisericeasca, Martirii din Palestina*, traducere, studiu, note și comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, în col. PSB, vol. 13, București, 1987.

³² Chifăr, Nicolae, Preot, *Istoria creștinismului*, vol 1, Ed. Trinitas, 1999.

hirotonit un episcop în persoana lui Stachys. Moare în orașul Petras ca martir, fiind răstignit pe o cruce în formă de X³³.

- *Despre apostolul Tadeu, fratele lui Iacob cel Mic*, se crede că a predicat în Palestina și a scris o epistolă. Fiii lui au fost aduși la Roma din porunca lui Domițian, fiind socotiți susținătorii unei revoluții politice, ca urmași ai lui David. La înfățișarea înaintea împăratului au fost eliberați, după precizarea lui Eusebiu, din constatarea că sunt oameni simpli, cu mâinile bătătorite de muncă.

- *Apostolul Filip* este deseori confundat cu diaconul Filip. Poartă numele și de Evanghelist, indicându-se prin aceasta specificul misiunii sale, de propovăduitor. După noile cercetări ar fi predicat și în Scythia Minor³⁴.

- Știri legendare parvin în legătură cu *Simon Zelotul (Canaanitul)*, cum că ar fi predicat în Persia și Babilonia, iar despre *Matia* că a propovăduit în Etiopia.

Ucenicii și colaboratorii Apostolilor au fost numeroși. Cei 70 de ucenici ai Domnului mergeau predicând doi câte doi, alții însoțeau pe apstoli sau lucrau în legătură cu ei. Barnaba este dintre cei mai însemnați; vărul lui, Ioan Marcu a mers cu el și cu Sfântul Apostol Pavel în prima călătorie misionară între anii 45-48; mai târziu însoțind pe Sf. Ap. Petru după predica lui scriind Evanghelia care îi poartă numele. După o veche tradiție el a înființat Biserica din Alexandria Egiptului. Dintre colaboratorii Sfântului Apostol Pavel mai însemnați sunt: medicul Luca, autorul Evangheliei a treia și al Faptelor Apostolilor, Sila, Timotei, Tit, precum și câteva femei devotate care au adus misiunii creștine servicii prețioase.

Activitatea Sfântului Apostol Pavel

Persoana și activitatea Sfântului Apostol Pavel sunt mai bine cunoscute decât ale celorlalți Apostoli. Reconstituirea vieții sale este posibilă dacă urmărim scrierile cu caracter epistolar care îl au ca și autor, sau din Faptele Apostolilor.

³³ Idem

³⁴ Idem

Pavel este cunoscut mai întâi cu numele său iudaic de Saul (cel dorit). A primit în familie și în școala de la sinagogă o educație bună și o instruire religioasă după tradiția riguroasă a iudaismului. Orașul Tars avea și școli eline vestite pentru timpul respectiv, fiind comparat cu centre importante ale lumii, cu Alexandria și Atena. Trăind în mediu de limbă și cultură greacă, Saul le-a cunoscut în mod firesc și le-a însușit într-o manieră în care nu le posedă nici unul dintre ceilalți Apostoli. Pe lângă cultura elenistă, el avea din familie dreptul de cetățean roman. Ambele calități vor avea mare importanță în activitatea lui misionară. De tânăr Saul a mers la Ierusalim, la școala rabinică a învățatului Gamaliel, vestit în toată lumea iudaică. El nu l-a cunoscut direct pe Iisus Hristos³⁵. Pe vremea activității publice a Mântuitorului, el terminase studiile și trăia în orașul său natal unde era probabil rabin. La Ierusalim l-a readus vestea mării mișcări produse de predica Apostolilor, dar și unele motive de familie (la Ierusalim Saul avea o soră căsătorită, mama lui Ioan Marcu, vărul lui Barnaba). În istorie el apare ca persecutor, participând la uciderea lui Ștefan, demonstrând un fanatism și o violență aparte. Cu scrisori de împuternicire din partea marelui preot către comunitatea iudaică din Damasc, Saul pornește spre importantul oraș sirian, așezat la aprox. 200 km. spre nord-est de Ierusalim. Pe acest drum de persecutor, aproape de Damasc, s-a întâmplat faptul extraordinar care a schimbat radical viața și misiunea rabinului Saul: convertirea lui la creștinism, prin apariția în timpul zilei într-o lumină strălucitoare a lui Iisus Hristos³⁶. Deissmann comenta astfel minunea: ”Și în amintirea ceasului Damascului stă de-a pururi ceea ce pomenește în II Cor. 4, 6, adică impresia unei lumini supreme, asemănătoare cu prima zi a Domnului, țâșnind din întuneric la facerea lumii”. Surprinși de aceasta, ca și creștinii, și scandalizați de schimbarea lui, iudeii plănuiesc să-l omoare. Saul este ajutat de creștini să părăsească orașul peste zidurile cetății și se retrage pentru trei ani de zile în Arabia³⁷. Convertirea Sfântului Pavel a însemnat dezarmarea celui mai periculos adversar al

³⁵ Pr. Prof. Dr. Ioan Ramureanu, "De la începuturile Creștinismului pînă la anul 1054" - Ereziiile, București, 1992, pag. 76-77.

³⁶ Idem

³⁷ Idem

creștinismului și transformarea lui în cel mai mare Apostol. Ca renegat al Legii mozaice Saul a fost continuu urmărit și amenințat de iudei, aspect care a contribuit la orientarea misiunii spre alte neamuri. Iudeu prin naștere și prin educație, cu instruire teologică de rabin și cu zel de fariseu, elenist prin cultură și prin cunoașterea limbii grecești, cetățean roman cu drepturi legale, pe care nu le aveau ceilalți, Saul avea însușiri cu care întrecea pe ceilalți misionari și era pregătit pentru apostolatul creștin. În misiune el se adresa de regulă comunităților iudaice și prozeliților, apoi pătrundea în lumea greco-romană, preferând orașele mai însemnate unde interesul pentru ideile noi era mai mare. După ce forma și organiza comunitatea creștină locală, Apostolul păstra legături cu ea prin trimiși și prin epistole. În același timp păstra comuniunea cu Biserica mamă ierusalimiteană. Apostolul era însoțit și ajutat în misiune de unii colaboratori, aleși dintre iudeii sau păgânii convertiți, dintre care pe unii, pe Tit și pe Timotei, i-a numit episcopi în Bisericile înființate de el.

Între timp, creștinismul se răspândește dincolo de granițele Palestinei, iar Antiohia Siriei devine un important centru creștin, asemănător Bisericii din Ierusalim. Aici activa cu zel un bărbat plin de credință pe nume Barnaba. În una din zile, comunitatea din Antiohia este anunțată în chip dumnezeiesc să aleagă pe Pavel și pe Barnaba, pentru marea misiune de răspândire a creștinismului. De acum începe a doua etapă și cea mai importantă a vieții Sfântului Apostol Pavel: epoca misiunii sale printre neamuri. Este etapa marilor sale realizări, unde se vedește geniul său organizatoric și misionar, înalta sa cultură teologică, spiritul de dragoste și jertfelnicie, puse toate în slujba lui Hristos. Activitatea sa misionară se concretizează în trei mari călătorii, mai bine cunoscute, unde a fost însoțit de unii ucenici sau chiar singur, dar cu conștiința sigură și voința puternică de a înfrunta orice piedică. Prima sa călătorie misionară o efectuează între anii 45-48, plecând din Antiohia Siriei, însoțit de Barnaba și de Ioan Marcu. Propovăduiesc mai ale la Pafos, reședința proconsulului roman Sergiu-Paul, pe care îl convertește la creștinism, trecând în ținuturile Asiei Mici: Perga Pamfiliei, unde se desparte de Ioan Marcu. De aici Sf. Pavel se îndreaptă spre Antiohia Pisidiei. În această

localitate rostește o cateheză asemănătoare cu aceea a Sfântului Ap. Petru din ziua Cincizecimii, chemând poporul evreu la mântuire prin credință și pocăință în Mântuitorul cel înviat, prezis de profeți. Mai departe, predică la Iconiu și Listra, unde vindecă un olog și unde poporul vrea să le aducă jertfe, socotindu-i zei, ceea ce ei refuză. Dar tot aici aceeași locuitori, instigați de iudeii din Antiohia și Iconiu îl scot afară din cetate pe Pavel și-l lovesc cu pietre, *lăsându-l abia viu*. De acolo se îndreaptă spre Derbe după care se reîntorc pe ascuns în cetățile vizitate. Cu acest prilej rostește cuvinte de întărire în credință, organizează viața comunitară și hirotonește preoți. Intrarea păgânilor în creștinism ridică problema dacă pentru aceștia era obligatoriu să primească și ritualul iudaic, considerat de Sf. Pavel o sarcină prea grea și inutilă, fapt ce nu era acceptat de o parte dintre creștini. Această problemă se lămurește la Sinodul din Ierusalim, anul 49-50, la care ia parte și Sf. Pavel cu Barnaba, ca reprezentanți ai Bisericii din Antiohia. Problema se va soluționa în sensul vederilor lui Pavel. După acest eveniment, Apostolul pleacă în a doua călătorie misionară (51-54) fiind însoțit numai de Sila³⁸. Ei pleacă în Cilicia, Derbe și Listra- de unde iau un nou ucenic pe nume Timotei- apoi în Iconiu și Antiohia Pisidiei. Străbat ținuturile Frigiei, Galatiei, Bitiniei și Misia după care coboară la Troa. Trec în Macedonia însoțiți de Luca medicul. La Filipi înființează o comunitate creștină- prima din Europa- dar sunt închiși din cauza unei femei cu duh pitonicesc. Eliberați a doua zi Pavel împreună cu Sila pleacă la Tesalonic unde predică trei săptămâni, după care se îndreaptă către Atena. În marea cetate a Greciei, Sf. Pavel predică în Areopag, rostind o importantă cateheză despre Dumnezeu necunoscut, care a făcut lumea și are grijă de ea, trimitând ca Mântuitor pe Domnul Hristos, adevărit printre noi, prin învierea din morți. Trece apoi în Corint, capitala Ahaiei, unde locuiește la Acvila și Priscila. Aici a activat un an și șase luni printre iudei și păgâni. I se înscenează de iudei un proces, ar proconsulul cetății îl respinge, nevoind să se amestece în probleme religioase. În

³⁸ Pr. Prof. Dr. Ioan RĂMUREANU, Pr. Prof. Dr. Milan ȘESAN, Pr. Prof. Dr. Teodor BODOGAE, *Istoria Bisericească Universală*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987;

Antiohia, unde își stabilise sediul, Sf. Pavel îl înfruntă pe Sf. Petru pentru instabilitatea acestuia în legătură cu obligativitatea Legii mozaice cu privire la respectarea ei de către creștini. După acest fapt Sfântul Apostol Pavel întreprinde a treia călătorie misionară, trecând prin Capadocia, Galatia și Frigia ajungând în Efes, unde activează trei ani. El predică cu succes la iudei și păgâni, scrie epistolele către Galateni și I Corinteni, dar este nevoit să părăsească această localitate din cauza unei răscoale a păgânilor, la agitațiile unui argintar, Dimitrie, care-și vedea amenințată existența pentru că mulți păgâni treceau la creștinism. Din Efes, Apostolul se îndreaptă spre Troa, apoi la Filipi. Predică în Macedonia și se reîntoarce la Troa. În acest oraș săvârșește o minune, înviind un tânăr care căzuse jos de la etaj, în timp ce Apostolul rostea o cuvântare³⁹.

În drum spre Ierusalim, Sf. Pavel se oprește la Milet unde convoacă pe toți preoții din Efes. Cu acest prilej rostește o duioasă cuvântare pastorală, amintindu-le că nu-i vor mai vedea fața pe viitor. În Ierusalim iudeii l-au prins în templu pe când încerca să îndeplinească un vot de nazireu, și voiau să-l omoare, dar este salvat de căpitanul cohorții romane Claudius Lysias. Sub paza ostașilor romani, i s-a îngăduit să se apere în fața mulțimii și a sinedriului, dar agitația contra lui crește amenințător. O conspirație pusă la cale de iudeii fanatici, contra vieții lui, este aflată de nepotul său de soră și comunicată hiliarhului. Urmează doi ani de temniță la Cezareea între anii 58-60⁴⁰. Iudeii de la Ierusalim îl urmăresc însă și acolo, determinându-l pe Pavel să facă apel în final la dreptul său de cetățean roman, de a fi judecat de împăratul Romei. Drumul spre Roma a fost făcut sub pază pe timp de toamnă și de iarnă, trecând prin Sidon, Mira Lichiei, Malta, Puteoli. La Roma este întâmpinat de creștini la locul numit Trei Taverne⁴¹. Prezența unei comunități de creștini la Roma înainte de venirea vreunui misionar demonstrează răspândirea rapidă a noii credințe. Din epistolele scrise de aici rezultă că Apostolul a fost lăsat liber după anul 63, și a întreprins noi călătorii misionare în răsărit: Creta, Milet,

³⁹ Pr. Dr. Emanoil Babuș, Introducere în istoria bisericească universală, Editura Sofia.

⁴⁰ Pr. Vasile Mihoc, Introducere în Studiul Noului Testament, Ed. Teologica

⁴¹ Idem

Grecia și Epir. Sfântul Clement Romanul afirmă în prima epistolă către Corinteni că Pavel ar fi propovăduit și în Spania. Readus la Roma moare ca martir în timpul persecuției lui Nero probabil în anul 67. Sfântul Apostol Pavel a fost îngropat pe calea Ostia la Roma, unde secole de-a rândul pelerinii creștini din toată lumea vin să se închine la mormântul său (Fer. Ieronim, *De viris illustribus*, 5).

Organizarea Bisericii primare. Raportul cu iudaismul. Căderea Ierusalimului

1. Biserica.

Comunitatea creștină înființată de Sfinții Apostoli se numește încă de la început *Biserică*; Biserica lui Dumnezeu, Biserica lui Hristos. Apar și denumiri figurate de tipul *Israelul lui Dumnezeu* sau *locașul lui Dumnezeu*. Termenul de *Ecclesia* comportă o ambivalență în sensul în care distingem în conținutul lui atât aspectul de comunitate locală, cât și totalul comunităților. Expresia de *Biserică universală* este folosită pentru prima dată în istoria creștinismului de Sfântul Ignațiu al Antiohiei (†107), despre care spune că se află acolo unde este Hristos (Epistola către Smirneni, VIII). Aceeași expresie se regăsește în Martiriul Sfântului Policarp, unde Policarp este numit *episcopul Bisericii universale din Smirna*⁴².

Sub aspect exterior distingem unele asemănări cu alte comunități religioase; în esența și în spiritul ei însă, ea este un organism cu totul nou. Raționalismul protestant a văzut în Biserică nu o instituție voită de Dumnezeu, ci o creație apostolică străină de gândul și voința Mântuitorului; formată după tipul comunităților păgâne. Hristos ar fi propovăduit împărăția lui Dumnezeu numai ca o stare nouă apropiată lumii, nu un așezământ bisericesc permanent⁴³.

Când Sfinții Apostoli au înființat Biserica, ei cunoșteau fără îndoială bine gândul Mântuitorului. Cuvântul că „voi fi cu voi până la sfârșitul veacurilor” este o

⁴² Casiodor, Scrieri, Istoria bisericească tipărită, PSB vol 75, EIBMBOR

⁴³ Arhid. Prof. dr. Ioan FLOCA, Canoanele Bisericii Ortodoxe: note și comentarii, Ediția a II-a, Sibiu, 1993;

garanție a prezenței divine în desfășurarea istorico-dogmatică a acestei comunități. În fapt Biserica, din punct de vedere dogmatic, a fost înființată prin jertfa Mântuitorului de pe Golgota, iar istoricul ei ca și adunare frățească începe numai la Pogorârea Sfântului Duh. Cincizecimea extinde Trupul înviat al Domnului în cei credincioși și împărtășește această realitate nou formată de prezența harică a Domnului. Așadar motivația existenței Bisericii ca și comunitate sau instituție nu este una de tipul artei imitative păgâne, ci este actualizarea propovăduirii Mântuitorului, este eveniment și realitate nouă în care omenirea și cosmosul sunt chemate la transfigurare. În ipostaza de comunitate creștină și de așezământ al mântuirii, Biserica trebuia să existe, să aibă membri, conducere, norme și viață proprie. Pe acestea le-a primit de la Sfinții Apostoli de la început, în forma potrivită cu natura, caracterul și scopul său. Ele sunt inițiale și fundamentale și s-au dezvoltat cu Biserica însăși în cursul timpului, cum era firesc⁴⁴.

Cum se forma o Biserică, întâlnim în Faptele Apostolilor și epistolele pauline. Pe lângă Apostoli propovăduiau diaconi și alți misionari care apar în cadrul activității lor identificați tot cu numele de apostol (folosit aici în sens larg, indicând calitatea de trimis). Uneori se formau cercuri de credincioși înainte ca unul din cei 12 Apostoli să fi fost prezent în cadrul comunității respective. Comunitatea din Antiohia, cea de la Damasc, cea de la Roma s-au format pe această cale. Ca demonstrație stă ecclesia romană căreia Sfântul Apostol Pavel îi adresează o scrisoare înainte de a fi mers vreun apostol acolo⁴⁵.

2. Organizarea Bisericii

Comunitatea de la Ierusalim era grupată în jurul Apostolilor și condusă de ei, având la început forma și norma ei de viață nouă: trăia în învățătura Apostolilor, în spirit de comunitate frățească, în frângerea pâinii și în rugăciuni (Fapte 2, 42).

⁴⁴ Idem

⁴⁵ Pr. Prof. Dr. Ioan RĂMUREANU, Pr. Prof. Dr. Milan ȘESAN, Pr. Prof. Dr. Teodor BODOGAE, Istoria Bisericească Universală, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987

După plecarea Apostolilor din Ierusalim, conducător al bisericii era Iacob „*fratele Domnului*”, care se bucura de mare autoritate chiar în fața Apostolilor⁴⁶.

O altă treaptă în ierarhia Bisericii primare era constituită de „*presbiteri*”, cu rol însemnat în viața comunității. Ei au primit ajutorul adus de Barnaba și de Saul de la Antiohia, au luat parte la sinodul apostolic, sunt numiți în adresa scrisorii către creștinii din Antiohia, Siria și Cipru (Fapte 15, 2, 4, 6, 22, 23). În mediul iudaic de la Ierusalim acești presbiteri formau, prin analogie cu bătrânii poporului iudeu, o categorie de creștini respectați prin vârsta, înțelepciunea și credința lor. Diaconii, ca ajutători la cult, la mese și la propovăduire, completau organele de conducere ale Bisericii din Ierusalim.

Celelalte comunități creștine erau organizate în mod asemănător. Conducerea lor o aveau Apostolii fondatori. Ei nu se stabileau definitiv într-o comunitate, ci le vizitau, le scriau, le supravegheau prin ucenici destoinici și devotați. Conducerea locală o exercitau organele puse de Apostoli: presbiteri-episcopi și diaconi. Instituirea treptei diaconatului este clar precizată în Noul Testament, fiind în strânsă legătură cu primii ani ai comunității din Ierusalim. Etimologic diacon- δίακονος înseamnă slujitor. Latura practică a slujirii lor a rămas caracteristică diaconatului și s-a extins în epoca următoare la toate nevoile asistenței în comunitate. Este știut că ei au îndeplinit și slujba cuvântului, predicând și botezând. Caracterul sacerdotal al diaconiei este confirmat de textul din Fapte 6,6: „pe aceștia (diaconi) i-au pus înaintea Apostolilor și rugându-se și-au pus mâinile peste ei”. Posibil ca fiecare comunitate să fi avut diaconi în slujire după modelul ierusalimitean (Filip. 2, 1; I Tim. 3, 8, 12). În epistola către Romani, scrisă de la Corint, Sfântul Apostol Pavel numește și pe o diaconiță Fibi a Bisericii din Chenhrea⁴⁷.

Presbiterii este primul nume întrebuițat pentru ceilalți slujitori ai comunităților, prin care se înțeleg la început și preotul și episcopul. Instituirea lor

⁴⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, „Hristologia Sinoadelor”, în Ortodoxia, an XXVI (1974), nr. 4, pp. 573-579;

⁴⁷ DRÂMBA, Ovidiu, Istoria culturii și civilizației, ed. a II.a, București, 1998.

prin hirotonie, cu post și rugăciuni, este dovedită de Faptele Apostolilor (14, 23), unde se spune că Sfântul Apostol Pavel a hirotonit presbiteri la Bisericile înființate în prima călătorie misionară. Presbiterii menționați mai departe, când nu este vorba de cei de la Ierusalim sau de bătrânii propriu-zisi (ca în I Tim. 5, 1), sunt de asemenea slujitori hirotoniți de Apostoli, iar după Apostoli de episcopi, cărora li se cereau calități morale deosebite. Pe asemenea preoți ai Bisericii învață sfântul Iacob pe credincioși să-i cheme în caz de boală, iar nu pe bătrânii laici, ca să se roage pentru ei (5, 14); pe presbiterii preoți îi învață Sfântul Petru să păstorească turma făcându-se pildă pentru ea (I, 5, 1-3); pe acești presbiteri- preoți îi recomandă Sfântul Apostol Pavel, când scrie lui Timotei, ca ei să se învrednicească de îndoită cinstire (I Tim. 5, 17, 19); de asemenea îi scrie lui Tit să pună în fiecare oraș presbiteri- preoți, precum i-a poruncit (Tit 1, 5). Presbiterii erau deci slujitori bisericești, hirotoniți de Apostoli sau de episcopi, având rol de păstori și de învățători. Episcopul era presbiterul cel mai de seamă din fruntea comunității. Identitatea de nume de la început cu preoții (presbiter- episcop), nu poate induce în eroare asupra deosebirii lor. Uneori Sfântul Apostol Pavel vorbește numai de episcopi și de diaconi (Filipeni 1, 1), ceea ce ar însemna că presbiterii sunt înțeleși ca episcopi; pe presbiterii de la Efes, chemați la Milet, Pavel îi numește și episcopi, dar îi numește așa în calitatea lor de păstori ai Bisericii lui Dumnezeu, de conducători ai turmei (Fapte 20, 17, 28); ceea ce nu ne împiedică să admitem că unii presbiteri erau episcopi propriu-zisi, adică întâistătători între presbiteri⁴⁸.

Din „epistolele pastorale”, scrise de Sfântul Apostol Pavel spre sfârșitul vieții sale, aflăm că episcopatul, numit anume așa, este o demnitate mai mare decât cea preoțească. Timotei și Tit sunt episcopi în acest sens. El le poruncește în calitatea lor de episcopi să pună presbiteri- preoți în orașe, ceea ce ne îndreptățește să conchidem că înainte de sfârșitul epocii apostolice, numele de preot și de episcop primesc sensul în care sunt cunoscute mai târziu⁴⁹.

⁴⁸ Arhid. Prof. dr. Ioan FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe: note și comentarii*, Ediția a II-a, Sibiu, 1993;

⁴⁹ Pr. Prof. Dr. Ioan G. COMAN, „Sinoadele ecumenice și importanța lor pentru viața Bisericii”, în *Ortodoxia*, an XIV, nr. 3, p. 291-325;

Ucenicul apostolic Ignațiu, episcop de Antiohia, spre sfârșitul sec. I arată că cele trei categorii de slujitori erau bine diferențiate ca nume, ca atribuții și ca cinste. În *Epistola către Magnesieni*, VI, Sfântul Ignațiu afirmă: „episcopul ține locul lui Dumnezeu, preoții țin locul adunării Apostolilor, iar diaconii, cei așa de dulci mie au fost încredințați slujirii (diaconia) lui Iisus Hristos”. În *Epistola către Tralieni*, II, același Ignațiu spune că un creștin trebuie să se supună episcopului ca lui Iisus Hristos, iar preoților ca Apostolilor. Tot el recomandă creștinilor în *Epistola către Smirneni*, VIII, spunând: „Supuneți-vă cu toții episcopului, precum Iisus S-a supus Tatălui Său, și preoților ca Apostolilor. Cinstiți pe diaconi ca pe porunca lui Dumnezeu”.

Sfântul Clement Romanul (91-100), în prima *Scrisoare către Corinteni*, scrisă în prajma anului 97, amintește cele trei trepte ale ierarhiei creștine episcopi, preoți și diaconi, pe care îi compară cu arhieriei, preoții și leviții din Vechiul Testament. Această diferențiere venea din timpul apropiat al Apostolilor. Ea arată limpede că episcopii, preoții și diaconii formau un corp conducător în Bisericile creștine, erau aleși și hirotoniți și se bucurau de cinste deosebită din partea credincioșilor. Așa numita preoție universală de care vorbește teologia protestantă, ca drept al tuturor creștinilor la predicarea cuvântului evanghelic și la conducerea Bisericii, este răstălmăcirea unui cuvânt din Epistola I Petru 2, 9, care nu este interpretat în lumina stării de fapt din Biserica apostolică.

Didahia sau Învățătura celor 12 Apostoli atestă diferențierea în trei trepte a slujirii în practica bisericii apostolice. Episcopii, preoții și diaconii aveau în grilă săvârșirea cultului, predicarea cuvântului, administrarea comunității, opera carității, supravegherea vieții morale și impunerea disciplinei creștine. Pe lângă acești slujitori ai Bisericii, exista la început o altă categorie de slujitori doar ai cuvântului, al căror rol a fost însemnat în Biserica apostolică: harismaticii. *Harismaticii sau pnevmaticii* erau unii creștini înzestrați de Dumnezeu cu diferite puteri sau daruri, numite harisme. Nu erau aleși de comunitate, nici așezați prin hirotonie și se bucurau de mare cinste pentru harul lor. Sfântul Apostol Pavel numește adeseori aceste daruri. Enumerarea lor o întâlnim în prima Epistolă către

Corinteni capitolul 12: „Și pe unii i-a pus Dumnezeu în Biserică întâi Apostoli, al doilea prooroci, al treilea învățători, apoi pe cei ce au darul de a face minuni, apoi darurile vindecărilor, ajutorările, cârmuirile, felurile limbilor.” Harismele au fost un dar supranatural special făcut Bisericii începătoare, pentru creșterea și consolidarea ei. După epoca apostolică s-au stins treptat și cu trecerea timpului au încetat sau s-au transformat.

3. Raporturile cu iudaismul

Reprezintă una din cele mai importante probleme în istoria Bisericii primare. Greutățile întâmpinate de Sfântul Apostol Pavel din partea iudeilor, sinodul apostolic, discuția dintre Petru și Pavel de la Antiohia, caracterizează aceste raporturi și ilustrează o stare de spirit care trebuie cunoscută⁵⁰.

Creștinismul era o religie spirituală, liberă și universală, dar el fusese pregătit de Vechiul Testament, apăruse în Iudeea și era predicat întâi iudeilor. În comunitatea de la Ierusalim, centrul religios al iudaismului, el era legat cu mozaismul, prin mergerea creștinilor la templu și prin observarea prescripțiilor Legii. Iudaizantii cerea ca și creștinii recrutați dintre prozeliți și păgâni să respecte Legea mozaică. Această pretenție îngreuna foarte mult convertirea păgânilor și denatura sensul creștinismului, aservindu-l iudaismului. Sfântul Apostol Pavel a sesizat pericolul și a apărut cu fermitate *libertatea* Evangheliei înaintea *fraților mincinoși*, care puneau mai presus de orice Legea, al cărei rol religios și istoric trecuse⁵¹.

4. Căderea Ierusalimului. Epoca apostolică se consideră încheiată cu căderea Ierusalimului și distrugerea templului în urma războiului iudaic. Prezența armatei romane la Ierusalim producea nemulțumiri între iudeii din Palestina, provocând dese mișcări de eliberare. Sub împăratul Nero, la 65-66, izbucnește în Palestina o răscoală care se transformă într-un război greu. Armata romană sub conducerea generalului Vespasian, cucerește una câte una cetățile apărute de iudeii

⁵⁰ Pr. Prof. Dr. Dumitru ABRUDAN, Diac. Prof. Dr. Emilian CORNIȚESCU, Arheologie biblică pentru facultățile de teologie, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994;

⁵¹ Idem

înarmați, începând din Galileea. După moartea împăratului Nero și a generalului Vitelius, Vespasian este proclamat împărat și lasă conducerea războiului fiului său Tit. În urma asedierii orașului Ierusalim templul este ars (august 70) iar populația iudaică suferă pierderi mari. Resturi din armata iudaică au prelungit zadarnic câteva luni războiul la Masada, la vest de Marea Moartă⁵².

Distrugerea templului de la Ierusalim, despre care Iisus a spus: „nu va rămânea piatră pe piatră”, este un eveniment religios și istoric important. Cu aceasta se împlinea pentru creștini o profeție a Mântuitorului și se întăreau în credința lor. Cultul iudaic central, care se săvârșea la templul din Ierusalim, înceta, iar creștinismul se separa definitiv de iudaism. Războiul având un caracter mesianic, creștinii nu s-au solidarizat cu conaționali lor, ci au părăsit Ierusalimul încă de la început și s-au retras peste Iordan, formând comunități mai importante la Pella și la Kokaba. Cu dărâmarea templului devenea imposibilă observarea Legii rituale. Iudeo-creștinii se asimilează cu ceilalți creștini, sau formează secte iudaizante (nazareii, ebioniții)⁵³. Sub împărații Traian, pe la 116 și Adrian, între 132-135, se produc noi revolte iudaice sângeroase, care sunt înăbușite cu forța. Când iudeii reușesc să recucerească provizoriu Ierusalimul, sub Adrian, *regele* mesianic Bar-Cochba, persecută pe creștini. Orașul este reluat de romani și reconstruit sub numele de Aelia Capitolina. Iudeea devenea astfel parte din domeniul imperial, parțial colonizată, cunoscută de acum sub numele de Syria Palestina (Siria Filistenilor).

⁵² Idem

⁵³ Pr. Vasile Mihoc, Introducere în Studiul Noului Testament, Ed. Teologica

CAPITOLUL 4

CULTUL ȘI VIAȚA CREȘTINĂ ÎN EPOCA APOSTOLICĂ

1. La Ierusalim. Comunitatea creștină înființată în ziua Cincizecimii continua să trăiască în mijocul poporului iudeu și să meargă la templu, dar se diferențiază de la început de restul poporului prin cult și viață proprie. Faptele Apostolilor vorbesc despre o primă particularitate a noii credințe, manifestată în „frângerea pâinii”. „*Frângerea pâinii*”, cum se numea la început Sfânta Euharistie, era săvârșită de Sfinții Apostoli după porunca Mântuitorului în amintirea Cinei lui, de aceea se numea Cina domnească. Caracterul de taină al acestei Cine rezultă din cuvintele Sfântului Apostol Pavel care o numește „*împărtășanie*” cu sângele și cu trupul lui Hristos. *Învățătura celor doisprezece Apostoli* cere creștinilor să-și mărturisească păcatele înainte de primirea Sfintei Euharistii, cum numește frângerea pâinii, pentru „*a fi jertfa lor curată*”. Pe lângă împărtășanie, în adunarea creștinilor, Apostolii propovăduiau și se rugau, aminteau învățătura și faptele Mântuitorului pentru a face cât mai prezentă persoana Mântuitorului. Adunarea creștinilor se făcea în casă, deci nu în templu sau în sinagogă. O asemenea casă era aceea în care se adunau Apostolii cu grupul de credincioși, înainte de ziua Cincizecimii. Aceasta poate fi casa lui Ioan Marcu în care Sfântul Apostol Petru a găsit „*pe mulți adunați pentru rugăciune*”, în noaptea când a scăpat din închisoare, în persecuția lui Irod Agripa I. Adunările se țineau în toate zilele, așa după cum mergeau și la templu. Cu frângerea pâinii era unită o masă comună, numită *agapă*, care manifesta și întreținea sentimentul dragostei creștine și servea de cadru cultului. Adunarea se făcea seara, când credincioșii erau liberi de ocupațiile cotidiene.

2. În afară de Ierusalim creștinii erau dezlegați de practicile cultului iudaic și cultul lor era organizat prin analogie cu cel al sinagogii. Pe când la Ierusalim iudeo-creștinii puteu să meargă la templu, atât cât era liniște, în diaspora, creștinii erau alungați din sinagogi și nevoiți să se organizeze în comunități aparte, care nu

mai aveau nici o legătură cu sinagoga. În Faptele Apostolilor întâlnim un amănunt interesant, în cadrul călătoriei a treia a Sfântului Apostol Pavel, când acesta se afla la Troia în anul 58. În acest loc găsim știrea prețioasă că adunarea și cultul au avut loc „ în ziua întâi a săptămânii”, adică Duminica, deși Apostolul a stat aici o săptămână. Posibil ca o astfel de practică să fie specifică acestor comunități din afara Ierusalimului, prin frângerea pâinii odată pe săptămână, în ziua Domnului. Numele ei de „ziua domnească”, pe care îl găsim în Apocalipsă 2, 10, și în *Învățătura celor doisprezece Apostoli*, precum și știrea pe care o dă Pliniu cel Tânăr, proconsulul Bitiniei, dovedesc că încă din epoca apostolică creștinii au ținut ca zi de sărbătoare săptămânală, prin jertfă euharistică și prin masă obștească, ziua Învierii Domnului. Era o practică de îndepărtare de ținerea sabatului, care mai era considerat un cult comun numai în cadrul comunităților iudeo-creștine din Ierusalim. Ca rugăciuni amintim pe cele euharistice, fixate de timpuriu, rugăciunea domnească, sau tipul de rugăciuni liturgice întâlnite în Epistola către Corinteni a lui Clement Romanul. Cultul era însoțit uneori în epoca apostolică de manifestări cu caracter harismatic⁵⁴.

Botezul creștin era condiție absolută pentru intrarea în comunitatea Bisericii. Pregătirea era scurtă și uneori se reducea la ascultarea unei predici. Botezul creștin nu era un simplu rit sau numai un simbol, cum era cazul botezului iudaic sau botezul lui Ioan, ci avea caracter de taină, prin care se iertau păcatele și se împărtășea harul dumnezeiesc. Mărturisirea de credință cuprindea adevărurile de credință fundamentale, orientate către persoana dumnezeiască și opera de mântuire a Domnului Hristos. Botezul se făcea în numele Sfintei Treimi, de regulă, conform *Învățăturii celor doisprezece Apostoli*, în apă rece și curgătoare, numită textual *apă vie*. Punerea mâinilor urma botezului. Era săvârșită de Apostoli și era unită cu rugăciunea pentru primirea Sfântului Duh de către cei botezați.

Hirotonia se făcea prin rugăciuni și punerea mâinilor Apostolilor, precedată de postire. Semnificația ei de act sfânt, prin care se împărtășește harul lui Dumnezeu, o dovedesc și cuvintele Sfântului Apostol Pavel către Timotei despre

⁵⁴ Pr. Prof. Dr. Ioan Ramureanu, *Istoria Bisericeasca Universala. Manual pentru seminariile teologice*.

harul lui Dumnezeu cel dat lui prin punerea mâinilor Apostolului, precum și porunca de a nu se face părtaș la păcatele altora.

Postul este constatat în legătură cu anumite acte de cult. În afară de situațiile amintite mai sus se postea înainte de sfârșitul sec I în zilele de miercuri și de vineri, după mărturia *Învățăturii celor doisprezece Apostoli*. Erau numite dies stationum pentru a le diferenția de zilele de post ale iudeilor (luni și joi), în unele Biserici săvârșindu-se Sfânta Euharistie.

Sărbători. Ziua Domnului sau Duminica se sărbătorea în prima zi a săptămânii săvârșindu-se Sfânta Euharistie. Semnificația ei creștină este subliniată de părinții apostolici între care amintim pe Sf. Ignațiu al Antiohiei în Epistola către Magnezieni, Policarp al Smirnei, Clement Romanul etc. Iudeo- creștinii vor fi ținut la început și sărbătorile iudaice, Paștile și Cincizecimea, cu care coincideau marile evenimente creștine, dobândind în creștinism o nouă semnificație: Învierea Domnului și Pogorârea Sfântului Duh.

La 6 ianuarie se serba în Orient Epifania, o sărbătoare comună pentru Întruparea Domnului și arătarea lui, în amintirea nașterii și a Botezului său, sărbătoare care a trecut apoi și în Biserica Romei. Este menționată în actul martiric al episcopului Filip de Heraclea, †304, ca o zi sfântă, dar nu era generală. În preajma anului 377 sărbătorile se despart.

Viața creștină stă în strânsă legătură cu credința și cu cultul. Spre deosebire de legalismul și cazuismul iudaic, creștinismul pune accent pe curăție sufletească, pe iubire, pe bunătate, pe sinceritate, pe răbdare, pe milă și pe caritate. S-a ridicat mult nivelul moral al vieții familiale, prin cinstirea și grija de soție și copii. *Epistola către Diognet* este ilustrativă în acest sens.

BIBLIOGRAFIE:

1. Pr. Emil Jurcan, Lumea religioasă contemporană.
2. Pr. Prof. Dr. Ioan Ramureanu, Istoria Bisericeasca Universală. Manual pentru seminariile teologice.
3. Pr. Dr. Emanoil Babuș, Introducere în istoria bisericească universală, Editura Sofia.
4. Casiodor, Scrieri, Istoria bisericească tipărită, PSB vol 75, EIBMBOR
5. Bodogoe, preot prof. dr. Teodor, RAMUREANU, preot prof. dr. Ioan, SESAN, preot prof. dr. Milan, Istoria Bisericeasca Universală, vol. I (1-1054), Bucuresti, 1987; vol. II, Bucuresti, 1993.
6. Coman pr. prof. dr. Ioan G., Scriitori bisericești din Epoca Straromâna, București, 1979, în special capitolul Participarea episcopilor tomitani la sinoadele ecumenice si locale, pp. 300-306.
7. Eusebiu de Cezareea, Istoria Bisericească, Martirii din Palestina, traducere, studiu, note și comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, în col. PSB, vol. 13, București, 1987.
8. Drîmba, Ovidiu, Istoria culturii și civilizației, ed. an II.a, Bucuresti, 1998.
9. Delumeau, Jean, Religiile lumii, Bucuresti, 1986.
10. Eliade, Mircea, Istoria credintelor si ideilor religioase, Bucuresti, vol. I si II, 1986.
11. Stan, preot prof. dr. Alexandru, Rus, prof. dr. Remus, Istoria Religiilor, Bucuresti, 1990.
12. Vasilescu, preot prof. dr. Emilian, Istoria Religiilor, manual pentru studenții Institutelor Teologie, București, 1975.
13. Chifăr, Nicolae, Preot, Istoria creștinismului, 3 volume, Ed. Trinitas, 1999, 2000, 2002.
14. Pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan, Diac. Prof. Dr. Emilian Cornițescu, Arheologie biblică pentru facultățile de teologie, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994;

15. Cons. Gh. Ceaușescu, Orient și Occident în Lumea Greco-Romană, Editura Enciclopedica.
16. Peter Brown, Întemeierea creștinismului occidental. Triumf și diversitate. 200-1000 d.Hr. Editura POLIROM
17. Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu, "De la începuturile Creștinismului până la anul 1054" - Ereziile, București, 1992, pag. 81-89.
18. Pr. Prof. Dr. Ion Bria, "Dicționar de Teologie Ortodoxă", EIBMBOR, 1981, pag. 115-118.
19. Diadoh al Foticeii, Cuvânt ascetic, 7, în "Filocalia" (trad. de Pr. Prof. D. Stăniloae), vol. I, Sibiu, 1974, ed. II-a p. 336.
20. Despre preoție, 76 (trad. de D. Fecioru), în "Biserica Ortodoxa Romana", LXXXVI, nr. 1-2, p. 153.